

CESTA K SRDCI GENOCIDY

Kirill Ščeblykin

Když na začátku loňského podzimu zemřela britská královna Alžběta II., zavládl v zemi smutek — nehrála se fotbalová utkání, Britové stáli fronty před Buckinghamským palácem, aby mohli vyjádřit svou soustrast královské rodině, a nad starosvětskými rituály prováděnými ve starodávných kostýmech se dojímalí pozorovatelé z celého světa včetně Česka.

Ne každý si ale po smrti královny utíral slzy z tváří. Pro řadu obyvatel bývalých britských kolonií byla hlava královského rodu, který část svého rozsáhlého jmění získal díky obchodu s otroky, především symbolem nadvlády Britského impéria. A oběti násilí tohoto impéria páchaného i za panování Alžběty II. dodnes stále žijí.

Pro některé byl tento nedostatek úcty nehorázností. Jak někdo může netruchlit po smrti ikonické a důstojné britské panovnice? Napovědět by mohla kniha *Vyhlaďte všechny ty netvory* Svena Lindqvista.

VÍCE NEŽ ČTYŘI SLOVA

Lindqvist, který zemřel před třemi lety, patřil mezi nejznámější švédské autory dvacátého století. Věhlas mu přinesla kromě titulu *Si mŕtvy. História bombardovania* (slovensky Absynt, 2019) právě kniha *Vyhlaďte všechny ty netvory*, která tvořila i podklad pro nedávný seriál v produkci HBO (česky *Stručné dějiny vyhlazování*, 2021).

Název knihy odkazuje k replice sadistického velitele Kurtze z novely *Srdce temnoty* Josepha Conrada, která se odehrává v leopoldovském Kongu na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Podle Lindqvista je zmíněný výrok vetknut do podstaty celé západní civilizace a jejích dějin. Slova „Vyhlaďte všechny ty netvory!“ pro něj nejsou jen výplodem myslí delirického velitele, který se nechal unést mocí, ale programem stojícím v základu rozpínání evropské civilizace po světě a její představy pokroku.

Jeho kniha není historickou monografií, ale osobním vyprávěním, které kombinuje výklad s meditativním cestopisem. Text

tvoří číslované aforismy, které sporadicky přerůstají do krátkých kapitol psaných živým, zaujatým jazykem, který si nechce hrát na nestrannost. Autor bere čtenáře na cestu z Alžírsko do Nigeru, plahočí se saharskou pouští minibusy i na korbách nákladních vozů. Na cestu se vydal na konci osmdesátých let minulého století, takže s sebou táhne kufr s počítačem a disketami, na které ukládá poznámky ke svému textu o evropském kolonialismu. Části knihy věnované putování přitom nejsou samoučelné — jeho cesta do nitra Sahary se dá vnímat jako paralela k plavbě, kterou v *Srdci temnoty* podniká proti toku řeky Kongo kapitán Marlow. Jen na jejím konci není hrůza koloniálního násilí, ale poznání, které chce Lindqvist předložit čtenářům.

Dokládá, že praktiky, jaké popisuje ve své próze Conrad, nebyly selháním

vyšinutých jednotlivců, ale propracovaným systémem, který si Evropané dokázali ospravedlnit. „Síly naplňující velký plán dokonalého štěstí se neohlížejí na utrpení podřadného významu, nýbrž vyhlazují ty části rodu, které jim stojí v cestě [...] Ať už se jedná o bytost lidskou, nebo zvířecí — překážku je nutné odstranit,“ napsal například v roce 1850 jeden z hlavních myslitelů evropského liberalismu Herbert Spencer.

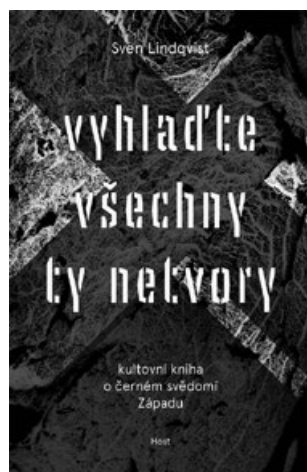
Podobných hlasů v průběhu devatenáctého století přibývalo a postupně se přetavily do eugenické „vědy“, která měla dokázat, že pokud nějaká kultura nebo národ nepřezijí šíření západní civilizace, je to pouze přirozený důsledek jejich nedostatečnosti. Absurdně zkrácený výrok Charlese Darwina o tom, že v přírodě vítězí nejprizpůsobivější, tak měl obhájit schopnost zabíjet z dálky a někdy i nepozorovaně pomocí moderních děl a opakovacích pušek jako důkaz evropské nadřazenosti.

Není divu, že Evropané v Argentině, Tasmánii a dalších místech původní obyvatele doslova lovili a vybíjeli jako zvěř. Násilí jim přinášelo půdu a potřebné zdroje, díky nimž mohli shromáždit své bohatství, a také pocit, že jsou silnějším druhem, a tedy ze své podstaty lepší, domnívá se Lindqvist.

NEPOHODLNÁ TRADICE

Toho, kdo by si myslel, že koloniální násilí zůstalo kdesi hluboko v temnotě devatenáctého století, se kniha pokusí přesvědčit o opaku. Jednou z nejvýraznějších tezí, kterou Lindqvist čtenáři předkládá, je zařazení holocaustu a rozpínání nacistického Německa do kontextu evropského imperialismu.

Poukazuje na debatu, která proběhla v osmdesátých letech v Německu a týkala se sporu, zda zločiny nacistického režimu byly naprosto výjimečnou událostí, nebo zrcadlily zvěrstva Stalinova Sovětského svazu. Lindqvist nesouhlasí. Podle něj bychom se neměli při zkoumání kořenů šoa

Sven Lindqvist
Vyhlaďte všechny ty netvory
přeložila Petra Hesová
Host, Brno 2022
239 stran

dívat na Východ, nýbrž na dnešní globální Jih. Zločiny Třetí říše nevidí jako unikátní dějinný exces, ale spíše jako navázání na kolonialismus v Africe.

Spojnicí jsou samotní Němci, kteří ještě na konci devatenáctého století usilovali o získání vlastních kolonií. Průmyslová země tehdy v ekonomickém vývoji rychle doháněla Spojené státy a Velkou Británii a v německé společnosti zaznívalo přesvědčení, že německý národ nemá z teritoriálního hlediska „dostatečný manévrovací prostor“ pro svůj blahobyť. Ten by se podle článku v *Alldeutsche Blätter* z roku 1894 mohl táhnout od Baltu až po Bospor. A to i na úkor méněcenných národů, jako jsou Češi, Slováci nebo Slovinci.

Jak se takový prostor dobývá, si o deset let později vyzkoušeli na jihozápadě Afriky v dnešní Namibii. Inspirováni americkým příkladem nahnali členy kmene Herero do rezervací, jejich půdu rozdali německým farmářům a firmám. Když Hererové začali klást odpor, vydal generál von Trotha *Vernichtungsbefehl*, tedy rozkaz k vyhlazení, který německá armáda úspěšně splnila. Většinu Hererů nemuseli Němci ani vlastnoručně zabít. Stačilo je vyhnat do pouště a prostor uzavřít. Vojáci pak nacházeli kostry u vykopaných děr, ve kterých Hererové hledali vodu. Několik tisíc z nich, kteří přežili, pak skončilo v koncentračních táborech jako pracovní síla.

„Dostatečný manévrovací prostor“ později dostal jméno *Lebensraum*, který následně používala nacistická propaganda při expanzi Třetí říše do východní Evropy. Ostatně i Hitler v knize *Mein Kampf* snil o tom, že si Německo s dalšími mocnostmi rozdělí svět.

Lindqvistova teze, že kořeny nacistické genocidy vyvěrají z evropské koloniální tradice, je i dnes kontroverzní a řada německých historiků ji rozporuje. Obávají se, že taková kontextualizace holocaustu oslabuje jeho jedinečný význam ve světové historii. Navíc není úplně originální. Na paralely mezi rasovým či imperiálním útlakem a antisemitismem upozorňovali desítky let před Lindqvistem například afroamerický sociolog William Edward Burghardt Du Bois, martinický psychiatr a filozof Frantz Fanon či Aimé Césaire, politik a básník taktéž z Martiniku.

Na jejich teze přitom čtenář v knize nenarazí. A kdo je alespoň letmo obeznámen s dějinami evropského osidlování světa a otroctví, může mít při čtení pocit, že se příliš nového nedozvídá. Což ostatně plyne i z poměrně krátkého rozsahu 239 stran včetně poznámek.

Přesto je dobře, že knihu po třiceti letech od prvního vydání dostanou do rukou i čeští čtenáři, kterým může sloužit jako úvod do evropského imperialismu. Západ je v České republice do velké míry vnímán

jako morálně nekomplikovaný prostor, v jehož dějinách sehrávají zločiny kolonialismu roli jakési poznámky pod čarou. Není proto třeba si s nimi příliš lámat hlavu, protože vězí kdesi hluboko v minulosti a týkají se území, která jsou od nás daleko.

Právě tento omezený pohled Lindqvistova kniha narušuje. Poskytuje tak více pochopení například pro to, když někdo nevnímá Winstona Churchilla jen jako hrdinu bitvy o Británii nebo že sochy některých dříve úctyhodných státníků končí sražené z piedestalu, jak tomu bylo po celosvětovém rozšíření protestů po smrti Američana George Floyda přede dvěma lety.

Příklady lidí jako Conrad a dalších, kteří dokázali ve své době rozpoznat hrůzu počinání, které bylo tehdy naprosto běžné, nám pak připomínají, že bychom se ani dnes neměli smířovat se vším, co se zdá zdánlivě přijatelné pro naše bezpečí, pohodlí nebo výhody. A je jedno, jestli se jedná o ruské válečné zločiny na Ukrajině, drancování planety, nebo vítání lidí prchajících do Evropy žiletkovým drátem.

Můžeme se při tom inspirovat odstavcem, kterým Lindqvist svou knihu začíná i končí: „Své už víte stejně jako já. Nescházejí nám znalosti. To, co nám chybí, je odvaha uvědomit si, co vlastně víme, a vyvodit z toho důsledky.“

Autor je editor Českého rozhlasu Plus.

Lindqvist se plahočí saharskou pouští ke kořenům kolonialismu a holocaustu.